

Tuntematon Erkki Melartin

– esitelmä Erkki Melartin -seuran syyskokouksessa 30.11.2016

© Heikki Poroila 2016

Tarkoitukseni on seuraavassa kertoa säveltäjä Erkki Melartinin teosluettelon kokoamisen yhteydessä kertyneestä tiedosta, joka kuvaa säveltäjän persoonaa entistäkin monipuolisempana ja monimutkaisempana tuttavuutena. Melartinhan oli tunnetusti enemmän kuin vain *Mirjamin laulun* tai *Juhlamarssin* leppoisa säveltäjä – paljon enemmän.

☞ Tiesittekö esimerkiksi, että oli pienestä kiinni, ettei Yleisradion ns. taukomerkki ole Melartinin käsialaa? Yleisradio järjesti vuoden 1931 alussa kilpailun taukomerkin löytääkseen. Kilpailun voitti A. O. Väisänen ”Vanhalla kantelesävelmällään”, joka sittemmin tuli tutuksi kaikille radion kuuntelijoille. Mutta myös Melartin osallistui tähän kilpailuun radiotoiminnan innokkaana kannattajana ja tuli kilpailussa toiseksi ehdotuksellaan ”Aavistelija” (ruotsinkielisessä lehdessä nimi oli muodossa ”Arvelija”). (Yleisradio 9/1931, s. 150) Nuottidokumentteja tästä ehdotuksesta ei ole valitettavasti löytynyt, joten emme tiedä, mitä olemme menettäneet. ☞

Melodraamoja tarpeen mukaan

Melodraama – säestetty lausunta – on nykyään jokseenkin harvinainen taiteen laji, mutta näin ei ollut Melartinin elinaikana. Taiteellinen lausunta oli 1900-luvun alun Suomessa suosittu ohjelma-numero, jonka tenhoa säestävä musiikki vain kasvatti. Yksinkertaisimmillaan melodraama yhdisti runonlausunnan ja improvisoidun säestyksen, mutta ainakin Melartinille se oli myös vakavasti otettava taidelaji, mistä kertovat useat opusnumeron saaneet teokset, joista jotkut jopa julkaistiin.

DIA 2

Eikä tässä kaikki. Kymmenen opusnumeroidun melodraaman lisäksi tunnetaan saman verran opusnumerottomia ja julkaisemattomia teoksia lausujalle ja säestykselle. Monet niistä on tehty Ruusu-Ristin tarpeisiin, koska yhteisössä oli lausujia, mutta ei hyviä laulajia. Tässä opusnumerottomista melodraamoista listaus aikajärjestyksessä.

DIA 3

DIA 4

Melartin näyttämölle säveltäjänä

Melartin oli varsinkin uransa alkupuolella erittäin kysytty näyttämömusiikin säveltäjä, koska oli luotettava tavarantoimittaja ja kykeni tyyllisesti sopeutumaan tekstin tarpeisiin. Tuttujen näyttämölle tehtyjen teosten (*Prinsessa Ruusunen*, op. 22, *Hiiden miekka*, op. 39, *Salome*, op. 41, *Ikuinen taistelu*, op. 63, *Totuuden helmi*, op. 88, *Tähtisilmä*, op. 124 ja *Pohjolan häät*, op. 179) lisäksi Melartin sävelsi musiikin tai musiikkia pariinkymmeneen muuhunkin näyttämöteokseen.

DIA 5

Pieni gavotti, op25, nro 5 on sävelletty Jalmari Finnen näytelmään *Juhani Herttuan hovissa* (1900). *Balkanin kuningatar*, EM021 vuodelta perustui Montenegron hallitsijan Nikola I:n librettoon, mutta ei valmistunut. *Ballaadi*, EM022 on sävelletty Santeri Ingmannin näytelmään *Kustaa Eerikinpoika*, mutta ei ilmeisesti koskaan esitetty. *Halleluja*, EM059 on laulu Jalmari Finnen ohjaamaan Bjørnstjerne Bjørnsonin näytelmän *Over ævne* suomenkieliseen esitykseen *Yli voimain*. Tämä laulu myös esitettiin julkisesti.

DIA 6

Hannele, EM060 syntyi Jalmari Finnen ohjaamaan Gerhard Hauptmannin näytelmään jo 1897, mutta Melartin uudisti musiikin vuoden 1901 esityksiin. *Henrik IV*, EM064 sisältää kolme musiikkinumeroa Shakespearen näytelmään alkuvuodesta 1907. *Kevätaamun unelma*, EM110 on orkesterimusiikkia Jalmari Hahlin suomentamaan Gabriele d'Annunzion näytelmään.

Valkoinen lootus, EM140 on musiikkia Laura Sointeen näytelmään vuodelta 1926, kun taas *Meiram*, EM156 on Eino Leinon tekstiin tehty musiikki, josta ovat peräisin mm. suositut *Mirjamin laulut* I ja II. *Orlanda kuningatar*, EM177 on laaja näyttämömusiikkikokonaisuus Jalmari Hahlin suomentamiseen Catulle Mendèsin näytelmästä. Toisaalta *Samarialainen vaimo*, EM208 on vain yksittäinen laulu samannimiseen näytelmään.

DIA 7

Simo Hurtta, EM213 on sekin Leinon tekstiin tehty musiikkia vuodelta 1908, kun taas *Sisar Beatrice*, EM214 sisältää soitin- ja laulunumeroita Jalmari Finnen suomentamaan Maeterlinckin näytelmään, jota esitettiin vuonna 1903. *Syöjättären satu*, EM227 on Aura Jurvan lastennäytelmä, johon Melartin sävelsi musiikin vuonna 1925. Seuraavana vuonna Melartin sävelsi musiikkia radionäytelmään *Ikuinen läheisyys*, EM376, mutta tästä tiedetään vain radio-ohjelmassa oleva merkintä. Jalmari Hahlin alkuperäistekstiin perustuva *Kandaules*, EM404 tunnetaan paremmin sen musiikista kootusta *Lyydisestä sarjasta* opus 102. Vielä on mainittava Juhani Ahon suomentama Victor Hugon *Lucrezia Borgia*, EM440A, johon Melartin sävelsi musiikkia tammikuussa 1907 Liperissä.

Melartin työväenliikkeen palveluksessa

DIA 8

Melartin ei ollut erityisen poliittinen ihminen. Muutamat sävellykset voidaan tulkita tueksi ns. valkoisen Suomen politiikalle – ennen muuta *Ukko-Pekan laulu*, EM245, vaikkei sen teksti olekaan Melartinin vaan Jussi Snellmanin käsialaa. Sinfoninen runo *Patria*, op. 72 ei sekään ole tarkoitettu kiihkokansalliseksi taustamusiikiksi, kuten voi päätellä Melartinin kirjeestä Helmi Krohnille: ”Eikä se myöskään ole minkäänlaista hurra-patriotismia, jota nimestä voisi luulla, vaan se tahtoo tulla lähelle suomalaisen luonnon ja luonteen sydäntä.” Myös Käkisalmen läänin rykmentin kunniamarsiksi sävelletty *Karjalan vahti*, EM104 lienee enemmän kotiseutuhengen kuin militarismin siivittäjä. *Suomen lippulaulu*, EM551 Larin-Kyöstin tekstiin lienee ainoa teksti, joka jotenkin on liitettävissä esimerkiksi vuoden 1918 sisällissotaan.

DIA 9

Varsinaisia todisteita Melartinin sympatioista parlamentaarista vasemmistolaisuutta kohtaan ei taida olla, mutta ainakaan hänelle ei tuottanut vaikeuksia säveltää suurta määrää lauluja *Työväenopiston laulukirjaan*, joka julkaistiin vuonna 1928 ja vuonna 1936 uudelleen neutraalilla nimellä *Laulukirja* ja vuonna 1939 taas nimellä *Työväen laulukirja*. On mahdollista, että Melartinille nämä sinänsä helpot sävellystyöt olivat *penningsarbete* siinä missä monet muutkin tilaustyöt. Kun Melartin sai käytännössä itse valita tekstit, jotka hän halusi säveltää, ratkaisua voi ehkä jossain määrin arvioida näyttönä ainakin säveltäjän sosiaalisesta omastatunnosta. Kiivaita propagandatekstejä ei joukossa ole, mutta sitäkin enemmän niitä, joissa teksti puolustaa heikossa asemassa olevia ja kannustaa toimintaa paremman huomisen puolesta.

Tällaisia liberaalin porvaristonkin ajattelumaailman mahtuneita lauluja ovat esimerkiksi *Tehtaantytön laulu*, EM230, jonka teksti on kansanedustaja Hilja Pärssisen käsialaa sekä *Äitien internationale*, EM264, jonka sodanvastaisen tekstin alkuperä on tuntematon. Myös kansanedustaja Pietari Salmenojan tekstiin sävelletty *Ylösnuosemus*, EM260 ja Eino Leinon *Kansan valta*, op. 61, nro 3 ovat selkeästi yhteiskunnallisesti virittyneitä.

Osallistuminen Elannon vuonna 1930 järjestämään laulukilpailuun todistaa osaltaan, että ainakin osuustoiminnallisen liikkeen raha kelpasi porvarillisille säveltäjillemme siinä missä perinteisten kustantajienkin. 25-vuotisjuhlien monikymmentuhatpäinen yleisö sai demokraattisesti äänestää voittajasta. Myöhemmin hyvinkin kauas oikealle sympatioissaan mennyt Yrjö Kilpinen voitti kilpailun 13429 äänellä Lauri Pohjanpään tekstillä, mutta Melartin sai toisen palkinnon 11438 äänellä Yrjö Jylhän tekstillä. Molemmat työt julkaistiin, mutta palkkioiden suuruudesta en ole löytänyt tietoa.

DIA 9

Tuire Ranta-Meyer on arvellut Melartin ”herännen” yhteiskunnallisesti kerätessään opuksessa 55 julkaistuja kansanlaulusovituksia: ”Samalla hän kiinnostui tavallisen kansan asioista ja sosiaalisista kysymyksistä niin, että saattoi selvittää oman tiensä suhteessa puoluepolitiikkaan ja työväenkysymykseen. Melartin katsoi olevansa niin ulkopuolisena elämässä, että pystyi näkemään hyvät puolet toistensa kanssa vastakkaisissakin puolueissa ja suuntauksissa.” (Ranta-Meyer 2003, s. 126) Karjala-lehden toimittaja Torsten Kiljander tulkitsi Melartinin asennoitumista haastattelussa syksyllä 1908 näin: ”Hänellä on vain yksi tarkoitus, nimittäin voimiensa mukaan tehdä hyvää yhteiskunnassa, kohottaa sivistystä kansassa sillä alalla, millä hän itse niin paljon omaa.” (Karjala 1.10.1908, s. 5)

Melartin Ruusu-Ristin musiikkimestarina

Pitkään on ollut tiedossa, että Erkki Melartin oli teosofi ja toimi sen puitteissa erityisesti Pekka Ervastin Ruusu-Ristissä. Vähemmän on tiedetty siitä, miten keskeinen rooli Melartinilla oli järjestön musiikin säveltäjänä, sovittajana ja esittäjä niinä 1920-luvun vuosina, jolloin hän oli mukana aktiivisesti. Ervastista elämäkerran kirjoittanut Aimo Mela on esittänyt, että Melartin peri suomalaisten teosofien ”hovisäveltäjän” roolin Oskar Merikannon kuoltua vuonna 1924 [DIA 10] : ”Merikannon kuoltua professori Erkki Melartin otti tämän tehtävän ja häneltäkin on jäänyt joukko sävellyksiä, jotka ovat laaditut nimenomaan Ervastin innoittamina ja hänen työnsä tarkoituksiin. Samoin Melartinin lukemattomat improvisatiot ovat olleet hetken tunnelmien ja juhlavuuden kohottajina.” (Mela 1956 s. 295)

Vierailu Ruusu-Ristin arkistossa osoitti minulle, että lukuisten järjestön tilaisuuksiin sävellettyjen teosten lisäksi Melartin on ollut vastuussa Ruusu-Ristin kolmiportaisen rituaalimusiikin (EM518) kokoamisesta ja osittaisesta säveltämisestä. Vaikka mukana on myös muiden säveltäjien (Sibelius, Madetoja, Grieg, Chopin) musiikkia ja muutamia kansansävelmiä, pääosa musiikista on ainakin järjestön sisäisen perimätiedon mukaan Melartinin säveltämää. Tämä käsitys on saanut vahvistusta ulkopuolisten arkistolöytöjen perusteella, kun muuten irralliset tiedot on voitu yhdistää Ruusu-Ristin omiin arkistolähteisiin. Myös kaksi Melartinin opusnumeroitua teosta (*Legend*, op. 12 ja *Procession*, op. 123, nro 4) sisältyy tähän rituaalimusiikin kokonaisuuteen, vaikka varsinkaan opus 12 ei säveltämisaikanaan ole sisältänyt ruusuristiläistä ulottuvuutta.

Juhani Pohjanmies kokosi ja julkaisi vuonna 1927 *Ruusu-Ristin laulukirjan*, joka sisältää yhdeksän Melartinin sävellystä, joista viisi on peräisin opuksesta 131. Myös laulu *Isä meidän*, op. 151, nro 4 on ilmeisesti syntynyt Ruusu-Ristin tarpeisiin [DIA 10]: ”Kulmakoulun avajaiset olivat maanantaina syyskuun 3 p:nä k:lo 2 i.p. (...) Saatiin myös kuulla koulun kaunis aamulaulu, jonka professori Erkki Melartin on säveltänyt näyttelijä Jussi Snellmanin ’Isä meidän’ tulkintaan (...) Laulun esitti prof. Melartinin säestämänä koulun laulunopettaja Piippa Heliö” (Ruusu-Risti 7/1928, s. 251-252)

Selkeä tapaus on myös Ruusu-Ristin johtajan Pekka Ervastin 50-vuotisjuhlille 26.12.1925 sävelletty kantaatti *Etsijä*, EM042 Jussi Snellmanin tekstiin. Näin raportoi ensiesityksestä Ruusu-Ristin oma lehti: ”Johtajamme kunniaksi oli prof. Erkki Melartin Jussi Snellmanin sanoihin säveltänyt kantaatin: *Etsijä*, jonka esittivät Erkki Melartin, Hilda Pihlajamäki, Thure Åberg ja R.R.-kuoro.” (Ruusu-Risti, 1/1926, s. 16) Myös toinen Snellmanin tekstiin tehty sävellys *Salainen saari*, EM521 on selkeästi Ruusu-Ristille tehty vuonna 1920 [DIA 11]: ”Marraskuun 14 päivä oli sangen merkittävä päivä Suomen teosofisen liikkeen historiassa. (...) ylimmilleen kohosi tunnelma, kun suoritettiin matinean loistonnumero: *Salainen Saari*, tilaisuutta varten seipetty melodraama. Ihanat runosanat oli kirjoittanut näyttelijä Jussi Snellman ja musiikin säveltänyt professori Erkki Melartin. Sanat lausui vaikuttavalla taidolla näyttelijätär rouva Hilda Pihlajamäki ja lumoavan kauniin soitto-osan suoritti säveltäjä.” (Tietäjä : Teosofinen aikakauskirja 8-10/1920, s. 382)

Melartin itse ei koskaan viitannut siihen, että hänen sinfoniallaan nro 6, op. 100 olisi teosofisia yhteyksiä. Ruusu-Ristin johtaja Pekka Ervast sen sellaisena kuitenkin kuuli ja tätä mieltä näyttävät ruusuristiläiset itse tuoreeltaan olleet. Järjestön lehdessä nro 3/1925 oli Pekka Ervastin vaikutelmien lisäksi kaksi erillistä sinfoniaan liittyvää kirjoitusta. Ensimmäisessä Leo Krohn kuvailee runollisesti sinfonian herättämistä vaikutelmista, mutta toisessa Ture Ara (”T. Å”) toteaa suoraan, että [DIA 11] ”Melartinin kuudes sinfonia on tietääkseni ensimmäinen Ruusuristiläisestä maailmankatsomuksesta puhkeava sinfooninen teos, joten meille voi olla hyödyllistä koettaa lähestyä ja ymmärtää sitä eri näkökulmilta. (...) Melartin on suuri mystikko ja sanoo tässä teoksessaan paljon.” (Ruusu-Risti 3/1925, s. 111-114)

Melartinin kolme viimeistä sinfoniaa

Tiedämme, että Erkki Melartin sävelsi valmiiksi kuusi sinfoniaa, mutta tavoitteli Beethovenin tyyliin yhdeksän sinfonian sykliä elämänsä loppuun asti. Näkemykset sinfonioiden nro 7, 8 ja 9 valmistumisasteesta ovat olleet lähinnä arveluita eivätkä selvästikään ole perustuneet arkistolähteiden tutkimiseen. Seuraava lyhyt yhteenveto osoittaa, että kyllä Melartinin sinfonioita enemmän kuin kuusi sävelsi, mutta ei kuitenkaan yhdeksää.

Sinfoniaa nro 7, op. 149 eli *Sinfonia gaiaa* Melartin työsti ilmeisesti vuosina 1928-1936. Melartinin taskukalenterissa on 9.10.1932 merkintä [DIA 12] ”Arbetat på min VII symfoni, som vilat län-

ge.” 4.2.1933 Melartin kirjoittaa: ”Jag knäpade med min VII symfoni och pianokonserten flere timmar.” ja elokuun 21. päivänä merkinnät jatkuvat: ”Dock fick jag VII symp. 20 första takter i partituren.” Seuraava merkintä on elokuulta 1934, jolloin Melartin vielä toipui alkuvuodesta kärsimästään aivoinfarktista: ”Sävelsin VII:n loppua! Vihdoinkin elää jotain, aivan täynnä, mutta vaikea saada esille.” (18.8.1934)

Myös sinfonian julkinen käsittely osoittaa, että Melartin itse piti sinfonian tekemistä lämpimänä pitkin 1930-lukua. 28.7.1932 julkaistiin tunnistamattomassa sanomalehdessä uutinen Melartinin matkasta kansainväliseen säveltäjäkokoukseen 6-11.6.1932. Uutisessa on loppukaneetti [**DIA 12**]: ”Prof. Melartin valmistelee nykyisin VII sinfoniaansa”. Kolme vuotta myöhemmin Evert Katila ei ollut paljon tietävämpi: ”Huhu tietää 7:n sinfonian olevan valmistumisillaan, ehkäpä jo valmiinakin.” (Helsingin Sanomat 7.2.1935) Melartin lienee itsekin aktiivisesti pitänyt yllä ajatusta seitsemännen sinfonian valmistumisesta: ”Professori Melartin on äskettäin palannut kotiin ulkomaanmatkaltaan. (...) Professori Melartin lepäilee nyt ja samalla valmistelee 7. sinfoniaansa.” (Länsi-Savo 28.7.1936)

Käsikirjoituksessa on ensimmäinen osa (Allegro), yhteensä 58 sivua, Artturi Ropen puhtaaksikirjoittamana sekä ensimmäinen sivu toisesta osasta (ilman tempomerkintää). Ropen osuuden jälkeen kokonaisuudessa on vielä kaksi sivua Melartinin omaa aloitusta. Vaikka jotain käsikirjoitusaineistoa voi olla kateissa, voitaneen olla melko varmoja siitä, ettei sinfonia nro 7 koskaan valmistunut esitettävään kuntoon. Teosluetteloonsa Melartin sen kuitenkin sijoitti (”Symfonia VII”), joten hän lienee uskonut teoksen joskus valmistuvan.

Sinfonia nro 8, op. 186, As-duuri on ihan toisenlainen tapaus. Käsikirjoitusaineistossa ei ole selkeitä päivämääriä, joiden perusteella sinfonian nro 8 sävellystyön aloittamisen voisi ajoittaa. Melartinin taskukalenterissa on 1.1.1937 merkintä [**DIA 13**]: ”Jag arbetade på symfonierna VIII”, mutta jo helmikuussa 1933 hän mainitsee sinfonian yhtenä työn alla olevista suuremmista teoksistaan sinfonian nro 7 ja messun ohella. Taskukalenterissa on 29.2.1936 merkintä nuottien järjestämisestä ja kysymys ”Var är min symfoni VIII?”. Kirjeessään Sulo Forsbergille (päiväty Pukinmäessä 6.1.1936) Melartin kirjoittaa sinfoniasta hyvin optimistisesti: ”Minä [en ole] voinut kirjoittaa, sillä koko ajan olen kiini työssä. Ja nyt on tulos: minun VIII symfonia opus 190. Sinä ymmärrät, että kun koko ajan sitä ajattelee, niin ei edes pientä korttia silloin ennätä. Mutta nyt se on valmis.”

Partituurikäsikirjoitus SibA Mel 4:23 käsittää 77 lyijykynällä tehtyä sivua, jotka muuttuvat loppua kohden luonnosmaisiksi. Melartin on säveltänyt kuusiosaista teosta (*Allegretto – Andante – Allegretto – Intermezzo (Allegretto) – Allegretto – Andante*), joista varsinkin viimeinen on selvästi keskeneräinen. Opusnumerona on kauttaaltaan 190, kun se teosluetteloissa on 186. Käsikirjoituksessa SibA Mel 25:999 oleva hyvin sekalainen luonnosaineisto viittaa siihen, että tässä vaiheessa Melartinilla itselläänkin menivät työn alla olleiden sinfonioiden numeroinnit sekaisin ja että hän turvautui myös hyvin vanhoihin käsikirjoituksiin. Luonnoksissa Melartin kuitenkin moneen otteeseen painottaa, että tekeillä on sinfonia ”Ass-duurissa”. Toisin kuin sinfonia nro 7, tämä As-duuri-sinfonia saattaisi olla pääosin rekonstruoitavissa. Se ei missään tapauksessa ole valmis, mutta olennaisesti pidemmälle kehitelty kuin seitsemäs. Muuta selitystä tähän kronologiseen outouteen on vaikea antaa, kuin että Melartin yritti niin pontevasti saada sinfoniahankkeitaan eteenpäin, ettei piitannut niiden järjestysnumeroista. Ilmeisesti sinfonian nro 8 aineisto kerta kaikkiaan inspiroi häntä enemmän, vaikka ei ihan loppuun asti voimat ja aika riittäneetkään. Ehkä Jani Kyllönen jonain päivänä hoitaa Melartinilta kesken jääneen urakan valmiiksi.

Sinfonia nro 9 on jokseenkin selvä tapaus, vaikka säveltäjä merkitsi teoksen teosluettelonsa opusnumeron 188 kohdalle. Varsinaisia dokumentteja siitä, että Melartin olisi säveltänyt tästä sinfonias-ta myös nuottipaperille jotain, ei ole löytynyt. Mielessään Melartin on silti voinut sinfoniaa luon-nostella. Tähän suuntaan viittaa Sibelius-Akatemian kirjaston arkistossa sinfonian nro 8 luonnosma-teriaalin joukossa säilynyt pieni muistilappu (SibA Mel 25:1005) **[DIA 14]**, johon Melartin on ha-paroivalla käsialalla hahmottanut sinfonian nro 9 rakennetta, osien nimiä ja sävellajeja. Alareunassa on selkeästi merkitty ”IX symf E. M.”.

Erkki Melartin iskelmä säveltäjä

Monet taidemusiikkisäveltäjämme ovat yrittäneet nyhtää elantoaan myös iskelmiä säveltämällä. Ehkä tunnetuin tapaus on **Ernst Pingoud**, jonka salanimellä **Jonny Loke** tekemät laulut saivat var-sin suuren suosion, ykkösenä *Asfalttikukka* (sanat Väinö Siikaniemi, ensilevytys Melartinin suojatti Ture Ara salanimellä Topi Aaltonen 1929).

Mutta eipä ollut Melartinkaan toimeettomana. Emme tiedä, kannustiko Melartinia kollegoiden me-nestys vai silkka rahanpuute, mutta säilyneiden dokumenttien perusteella kysymys ei ollut pelkäs-tään satunnaisesta sivuhypystä. Ture Aran kortti Melartinille 19.5.1930 kertoo paljon **[DIA 15]**: ”Jerje jerje. Tulin gramolaulamisesta, joka oli erinomaisen jännää. Schmalstieg hyvin tyytyväinen. Luulen Sinun valssistasi tulevan oikein hyvän! Älä myö sitä kellekkään vielä, ehkä voit ansaita pa-remmin, jos tälläät sen johonkin äänifilmiin.” Ara puhuu kortissa itse sanoittamastaan laulusta *Ka-donnut unelma*, EM100, jonka ”Topi Aaltonen” levytti Berliinissä 21.5.1930.

Mahdollisesti samoilta ajoilta on peräisin *Katseet kiehtovat*, EM106, jonka tekstin arvellaan olevan ehkä Melartinin oma käänös ”N. Subowin” alkuperäistekstistä. Laulu on viihteellinen valssi, joka julkaistiin äänitteenä vasta Melartinin kuoleman jälkeen 26.2.1939 Ture Aran ja Sointu-orkesterin tulkintana. Sitä ehdottomasti suosituimmaksi – ja oikeastaan ainoaksi Melartinin iskelmäksi, jonka moni vanhemman polven ihminen saattaa sävelmältään tunnistaakin – muodostui 17.2.1931 valmis-tunut merimiesvalssi *Manta*, EM151. Laulun teksti on ilmeisesti Usko Kempin käsialaa ja valssi julkaistiin nuottinakin Soinnun sarjassa numerolla 8 vuonna 1939.

Mantan kanssa samaan aikaan (14.2.1931) syntynyt *Muistathan*, EM164 on kokonaan Melartinin käsialaa, mutta ilmeisesti hänen käsityksensä romanttisesta iskelmätekstistä ei vastannut aikakauden ihanteita, sillä laulu jäi ilmeisesti kokonaan hyödyntämättä. Sama kohtalo näyttää olleen myös tou-kokuussa 1931 syntyneellä laululla *Kaisu Katariina*, EM402. Sillekin annettiin *Mantan* tyyliin mää-reeksi ”merimiesvalssi”, mutta tässäkin tapauksessa Melartinin sävellys ja sanoitus eivät kohdan-neet tarvittavaa kiinnostusta levyteollisuuden puolella.

Ilmeisesti ajallisesti ensimmäinen Melartinin syrjähyppy viihteen suuntaan tapahtui jo toukokuussa 1929 syntyneellä ”karjalaisella valssilla” *Salakari*, EM206, jonka Fazer myös kustansi ja josta sä-veltäjä laati sovituksen lauluäänelle ja orkesterille. Valssin teksti on joko Melartinin tai mahdolli-esti Ture Aran käsialaa, tätä asiaa ei alkuperäislähteissä selkeästi todeta. Tästä sävellystyöstä Me-lartinille maksettiin normaali kustannussopimuksen mukainen palkkio – ja vielä etukäteen -, minkä ansiosta säveltäjä pääsi Fazerilta toukokuun viimeisenä päivänä 1000 markkaa (318 €) varakkaam-pana. Jo samana päivänä ”Topi Aaltonen” levytti valssin Helsingissä.

Melartin messusäveltäjänä

Erkki Melartin sävelsi runsaasti hengellisiä tekstejä ja pyrki aktiivisesti myös liturgisen musiikin markkinoille, tosin ei välttämättä taloudellisista syistä. Mitään laajamuotoista hengellistä teosta Melartinin ei kuitenkaan tiedetä säveltäneen, vaikka hengellistä tematiikkaa joissakin laajemmissa voikaaliteoksissa voidaankin havaita. Melartinhan ei ollut ihan ”normaali” luterilainen, vaikka ei ruusuristiläisyydestään numeroa tehnytkään.

On kuitenkin selvinnyt, että jostain syystä Melartin ryhtyi vuoden 1932 kesällä säveltämään katolisen liturgian mukaista messua. Melartinin taskukalenterissa on 30.7.1932 merkintä: ”Arbetat litet på messen, men det går skralt. Borde jag börja med något lättare först? En symfoni? Ha!”. Käsikirjoitusaineistosta ei ole kokonaista messun luonnosta löytynyt, mutta *Kyrie*, EM128 osa tätä suunnitelmaa. Taskukalenterissa on 6.8.1932 seuraava optimistinen merkintä: ”Arbetat på Kyrie, som allt mer tar gestalt.” Käsikirjoitusluonnosten perusteella Melartin sävelsi tätä *Kyrie*-osaa Kajaanissa heinäkuussa 1932. Vielä helmikuussa 1933 hän mainitsee taskukalenterissaan messun yhtenä suu-remmista töistään sinfonioiden 7 ja 8 ohessa.

Yhden sielunmessun Melartin kuitenkin sävelsi valmiiksi. Kyseessä ei tosin ole täysimittainen katoninen requiem, vaan yksiosainen liturgiseen tekstiin tehty neliääninen laulu, jonka Melartin sävelsi näytelmään *Hämärän lapsia*. Uuden Suomettaren toimittaja tiesi jo ennen ensi-iltaa kertoa näin: ”Näytelmää varten on hra Erkki Melartin säveltänyt ihanan requiemin ja sovittanut näytelmään kuuluvan italialaisen laulusävelen duetoksi sopraanolle ja viululle.” (Uusi Suometar 8.9.1905) Tämä ”ihana requiem” voisi olla mielenkiintoista kuulla nykyihmisen korvin.

Melartinin ensimmäinen sävellys

DIA 16

Tämä on puhtaasti historiallinen kuriositeetti, mutta löysin Sibelius-Akatemian kirjaston arkistosta muutama kuukausi sitten aivan sattumalta käsikirjoituksen, joka saattaa olla vanhin tuntemamme Melartinin kunnolla nuotinnettu sävellys. Kyseessä on Savonlinnassa 6.12.1891 syntynyt *Consolation*, EM324B, jonka Melartin on omistanut pianonsoiton opettajalleen neiti Hilda Schéelelle. Melartinin päiväkirjassa on 11.3.1893 merkintä, josta päätellen omistuspäätös on syntynyt paljon myöhemmin kuin sävellys: ”Har lofvat följande. Tillegnar min första komposition tant Hilda Schéele”. Päiväkirjassa on samalta keväältä viitteitä siitä, että ”tant Hilda” ja Melartin ovat olleet kirjeenvaihdossa muutenkin. Kuten Sulkavan hautuumaalla olevasta kivistä [DIA17] voi lukea, Hilda Schéelejä oli itse asiassa kaksi ja joista oletettavasti nuorempi oli se pianotuntien pitäjä. Hänkin oli 1890-luvun alussa jo nelikymppinen vanhapiika, joka epäilemättä on Melartinin silmissä ollut luontevasti ”tant Hilda”.